

Csűrös Miklós

RÁBA GYÖRGY HALÁLHÍRÉRE

A halál tudata, bizonyossága a kezdetektől jelen van életében és költészetében. Nem csak a háború tapasztalata, a hadifogolylét kiszolgáltatottsága sulykolta belé az elkerülhetetlen vég képzetét: az életet eleve a halálba torkolló útként szemlélte, ahogy már a HALOTTI BESZÉD szerzője: *„Bizony mind ahhoz járók vagyunk.”* De az eredendő bűn miatti önvádban nem osztozott, s még az „önfeledt mulatók” szólamat sem ítélte el a teológusok vagy a moralisták szigorával. Szeretteink elkerülhetetlen halálára a közös sors lázongás nélküli vállalása és saját hivatásának betöltése volt a válasza: *„Te csak minden nap odatartod / önmagadra találni az egy arcot / a süvítésnek melyben mindegyik perc / a mutatvány is út is a halálhoz”* (KÉSDOBÁLÓ).

Szerette az életet, a „dözsölő természet”, akár az apró állatok, kivált a madarak játékában. (Csak az ablakpárkányára szemtelenkedő galambokat zavarta el már-már türelmetlenül ingerülten.) Kedvenc látványa volt, hogy a *„húsevő rigó enyhe télen / fák maradék természetére vadászik / mikor a tenyészet mélyére láthat / a szem rejtett bár csipetnyi csodákat”*. A HÉTKÖZNAPI KINCSEK című vers, amelyből idézek, a cseperedő, bontakozó gyermek iránti aggódó és biztató várakozás érzelmi tónusát is megjeleníti. Ritka, mondhatni egyszeri jelzős szerkezetek („hímes ember”, „hamar-eszű mondat”) emelik ki az idősebb tanult ember elérzékenyülését, amikor egy „kisedel” beszámolóját hallgatja bölcsődés napjáról. Szó szerint idézi a gyermek szavait („Hát ott csak szomorkodtam meg ilyesmik”), s ez a bájos infantilis szlengidézet bekezdésnyi rajongó értekezést takarít meg a fejlődéslelektanról vagy a nagyszülői érzelmekről. A táplálékát kereső madarat és a bölcs apróságot fölvilantó életképek után a vers gondolati és emocionális tere hirtelen kitágul, ars poeticává és életbölcsséggé növekszik. Érzékszerveit szólítja meg a költő – *„hírszerzőim a földön”* –, társul hívja a *„piktor emlékezetet”*, és ódai hangon magasztalja az eszmélkedő gyönyörködést *„öt érzékkel megragadott / hétköznapi kincsbén”*.

Mondják, a mizantrópia legkeserűbb megtestesítője, Jonathan Swift előre megírta sírfeliratát egy dublini székesegyházban, azt sugallva, hogy ahová távozott, ott a *„szenvédélyes felháborodás már nem marcangolhatta szívét”*. Ötvenéves korában Rába művében is megszaporodnak a szentenciózus összefoglalások, az életértelmezés és az ars moriendi változatai (SENECA SÍRFELIRATA, AJÁNLÁS, ELŐSZÓ A HALÁLHOZ). Ezek az aforizmák hálásan kínálkoznak a gyakori idézésre, főleg a legutóbbi, amely mottójában Plutarkhosz tanúságtételét eleveníti föl Platón hálás szívvel, büszkén vállalt haláláról. A lelkiismeretében szabad ember, úgymond, megválasztja halálát, de már azzal, ahogyan él, ahogy lehetőségeivel gazdálkodik. Lehetne barbár vagy oktalan állat, de az *„emberi bölcsességhez”* szegődik, a természet, a kultúra, a humanitás adta megvilágosodás gazdagítja. Platón–Rába szemében ezeket az értékeket Szókratész neve foglalja össze, a filozófus archetípusa, a még íratlan tanítás mitikus letéteményese, az európai kultúra megalapítója.

Rába személyiségének egyik meghatározója a pedagógiai ihlet és tudatosság. Legszívesebben gyakorolt polgári foglalkozása a tanári pálya; szép, néha azt gondoltam, megszépített emlékeket őrzött középiskolában, diákok között töltött éveiről. Egykori tanítványainak visszaemlékezései megerősítik, hogy szuggesztív és eredeti pedagógus volt. A „nagyok” között is ritka tulajdonsága, hogy egyaránt ragaszkodott a tanári és a tanítványi szerephez, bár e kettősség buktatóit is belátta. A tanár meszesedik és fárad,

a diák izmait keményítve célja felé tör, elszakad mesterétől, akár fölébe is emelkedik, megfélemezik tudása kútfejről. – „Tanítványként” végtelenül hűséges és alázatos, példamutatóan szerény. Név szerint nem sok mestert emleget (a klasszikus nagy költő-író elődök tablóját itt nem vesszük figyelembe), de akik „sorsfordító” pillanatban álltak mellé, válságos helyzetből segítették visszazökkenni az őt megillető pályára, azok iránt fáradhatatlan a hála kifejezésében. Legalább kettőt illik megneveznünk közülük: Illyés Gyulát és Rónay Györgyöt. Rónay a NYÍLT TENGERT (1961) megjelenésekor biztosította a költőt, hogy nyolc esztendeig tartó hallgatása a „belső meditáció” olyan pusztasága volt számára, ahonnan a hivatottak „megtelt lélekkel és megerősödött hanggal szoktak visszatérni”. Illyés iránti meghatott háláját talán az is fokozta, hogy megbecsülő gesztusaiban más nemzedék és más irodalmi tábor befogadó kéznyújtását fedezte föl, mint ahová őt sorolták.

Polémiáiról, szigoráról, kemény odamondásairól is nevezetes. Csak arra bólintott igent, amivel valóban egyetértett. Ha méltatlannak vélt ítélettel, pontatlan adattal, téves emlékezéssel találkozott, nem nézte a rangot és tekintélyt, könyörtelenül kimondta a maga igazát. Nagy versei születtek a bőszi harag, a dühös indulat ihletéből, de rendszerint – szinte mindig – igaz ügy érdekében, általános emberi érték védelmében. Példaképpen idézzük emlékezetünkbe a BARGUZIN című verset. Az indulatot annak az ásatási kísérletnek a híre gerjesztette, amely Petőfi testi maradványainak feltárását célozta egy szibériai tömegsírban. Ha a kísérlet „sikerül”, nemcsak a költő-lángelme hősi halálának verziója válik publicisztikai leleplezés áldozatává, hanem egy legendás szimbólumtól, a nemzeti múlt közös emlékezetben őrzött nagy pillanatától is el kellene búcsúznunk. A költőt ez a „legendagyilkos” alpáriság készteti kitörésre. A szenvedélyes szatíra egyszersmind személyes és általános emberi panaszt is közvetít: Rába tartósan hangoztatott tiltakozását az ember tárgyiasítása, anyaggá alázása, dologként kezelése ellen. Az egyszerű létező, a „valóság vendége” méltóságának tisztelete és féltése süt át ezeken a sorokon és „hunyt mesterünk” (most már ő is az) sok-sok kötetén, sziporkázó életművén.

Lator László

A TENYÉSZET LÉLEGZŐ TENGERE

Elsőéves bölcsész koromban, 1948. március 17-én az Eötvös Collegiumban találkoztam először Rába Györggyel, honnan máshonnan tudhatnám ilyen pontosan, mint Fodor Bandi naplójából. *Újhold*-est volt, *lehetőségét Rába György vívta ki, Darázst tegnap én hívtam meg*, olvasom a hiteles tudósításban. Meglepő névsor a szereplőké, emlékezetem ezt-azt törülte is belőle, ma egy kicsit másképp képzeljük az *Újhold*-at: *A díszterem asztala mögött így foglalnak helyet az ifjú írók: Pilinszky, Kormos, Darázs, Szabó Magda, Gyárfás Miklós, Mándy, Somlyó, Major Ottó, Benjámín, Rába*. A hajdani ifjak közül egy sem él már. És hogy kerülnek így egymás mellé? Nem látni még az útelágazást, nem érezni a választás kényszerét. Fodor Bandi ítélete egy cseppet sem függ a maga szemléletétől, költészete természetétől: *Pilinszky CSAK AZT FELEDNÉM című új verse döbbenetesen szuggesztív... Halljuk Kormos igen szép, szemléletes-poétikus versét, a REALIZMUS-t. Benjámín verse kevésbé tetszik, pedig az még, teszem*